

Шинель (стисло)

Микола Гоголь

В одному петербурзькому департаменті служив титулярний радник Акакій Акакійович Башмачкін. Був він непримітний, низенький, до того ж "трохи рябий, трохи рудий, трохи навіть на вигляд підсліпуватий, з невеликою лисиною на лобі, зморшками на обох щоках і кольором обличчя, як то кажуть, гемороїдальним". На день його народження за православним календарем припадали імена досить дивні: матінці його запропонували назвати немовля Мокієм, Соссієм, або на честь мученика Хоздазата. Перегорнули сторінку — а там Трифілій, Дула й Варахсій. Вирішили назвати на честь батька Акакієм.

Чину Акакій Акакійович був незначного. Начальники поводитися з ним "холодно-деспотично", сторожі не звертали на нього уваги, "начебто через приймальню пролетіла звичайна муха", а молоді чиновники часто над ним підсміювалися: штовхали під руку, відпускали жарти. Коли ж терпіти їхні знущання ставало над силу, він просив їх голосом, що викликав жаль: "Залиште мене, навіщо ви мене ображаєте?".

Робота Акакія Акакійовича полягала в переписуванні папірців. І виконував він її дуже старанно, з любов'ю: "там, у цьому переписуванні, йому вбачався якийсь власний різноманітний і приємний світ". Одного разу якийсь добрий начальник, бажаючи винагородити Акакія Акакійовича за віддану службу, наказав доручити йому більш поважну роботу, ніж звичайне переписування, — "справа полягала тільки в тому, щоб замінити заголовний титул та замінити де-не-де дієслова першої особи на третю". Це завдання вкрай виснажило Акакія Акакійовича, і він попросив краще дати йому щось переписати.

Акакій Акакійович був цілком задоволений долею. Виписуючи улюблені букви — "букви-фаворити", він аж прицмокував від задоволення. Нічого, крім служби, для нього не існувало. Одягнений він був абияк, до мундира завжди щось прилипало, "сінця шматочок чи яка-небудь ниточка", їв він, абсолютно не помічаючи смак їжі, їв "з мухами й з усім тим, що посилав Господь на ту пору". Всі думки його були про рівні рядки, і "якщо бозна-звідки взявшись, кобиляча морда розміщувалася у нього на плечі і напускала ніздрями справжній вітер у щоку, тоді тільки помічав він, що спинився не посередині рядка, а швидше посередині вулиці". Навіть коли Акакій Акакійович приходив додому, він переписував папірці, чи знімав для себе копії з якихось документів. Написавшись досхочу, він лягав спати, посміхаючись думкам про завтрашнє переписування.

Але розмірене життя Башмачкіна перервала непередбачена подія: віднедавна він став відчувати, що спина у нього надто вже мерзне. Оглянувши свою добряче зношену шинель, Башмачкін побачив, що на спині вона зовсім протерлася, а підкладка розповзлася. Шинель необхідно було рятувати, і зробити де міг тільки Петрович — одноокий швець із кріпаків, який ремонтував шинелі чиновників. Акакій Акакійович

вирішив, що не дасть Петровичу за ремонт більше двох рублів. Оглянувши шинель на світло, Петрович виніс вирок: "Перемонтувати неможливо: поганий гардероб!" Як Акакій Акакійович не вмовляв, Петрович був непохитний: шматочки тканини на ремонт знайти можна, але пришити неможливо — основа зовсім гнила, доведеться шити нову шинель. На слові "нову" в Акакія Акакійовича затуманило очі, і все, що було в кімнаті, так і пішло обертом.

Ціна, яку назвав Петрович, вразила Башмачкіна. Він вирішив прийти іншим разом, коли Петрович буде напідпитку, а отже його можна буде вмовити знизити ціну, але той твердо наполягав на своєму: "Прошу замовити нову".

Прийнявши рішення шити нову шинель, Башмачкіну довелося скоротити деякі свої витрати: не пити чаю ввечері, не запалювати свічок, рідше здавати білизну у прання, а вдома ходити в одному халаті. Життя його зовсім змінилося. Відтепер мрія про шинель завжди супроводжувала його, мов приємна подруга. Акакій Акакійович став якийсь наче жвавіший, твердіший характером, "як людина, яка вже визначила і поставила перед собою мету". Щомісяця він навідувався до Петровича — поговорити про шинель. Абсолютно несподівано директор призначив Башмачкіну більше грошей, ніж звичайно, і справа пішла швидше. Разом із Петровичем вони купили сукно, коленкор на підкладку (але такий, що від шовку ліпший) і кішку на комір, яка здалека завжди могла видатися куницею (сама ж куниця була занадто дорога).

Нарешті бажана шинель, яка втім вийшла трохи дорожчою, ніж очікував Акакій Акакійович, була готова. Робота Петровича дуже сподобалась Башмачкіну. І ось коли прийшов мороз, він вирушив в департамент у новій шинелі. У департаменті всі вибігли в швейцарську дивитися шинель Акакія Акакійовича. Привітавши його, чиновники натякнули, що обновку необхідно "обмити". Бідного Башмачкіна врятувала лише поява якогось чиновника, який сказав, що він сьогодні іменинник і запрошує всіх увечері до себе на чай.

У вечері задоволений Акакій Акакійович вирушив до чиновника у інший бік міста. Він уже кілька років не виходив увечері на вулицю, тому йшов, розглядаючи вітрини магазинів і дивувався всьому виставленому у них.

Іменинник жив "на широку ногу". В передпокої Акакій Акакійович побачив шинелі, серед яких були навіть із бобровими комірами, проте і його шинель також нахвалювали. У гостях Акакій Акакійович почувався незручно, не знаючи, куди подіти свої руки, ноги "і всю постать свою".

Повертаючись темним містом додому, Акакій Акакійович раптом побачив якихось людей. "Адже ж шинель моя!" — сказав один із них. І тільки Башмачкін зібрався покликати на допомогу, як йому піднесли до рота кулак "завбільшки з голову чиновника", зняли шинель, дали стусана, і він упав у сніг.

Рано-вранці Акакій Акакійович вирушив зі скаргою до пристава, але той, замість того, щоб ужити заходів, почав розпитувати, чому Акакій Акакійович так пізно йшов додому й чи не заходив він до якого-небудь непорядного будинку. У департаменті розповідь Акакія Акакійовича про нічний розбій розчули всіх, вирішили навіть

"скинутися" йому на нову шинель, але зібрали зовсім небагато. Тоді порадили звернутися "до однієї поважної особи". Доклавши величезних зусиль, Акакій Акакійович пробився на прийом, але генерал, хоча й був глибоко в душі доброю людиною, звик починати розмову з нижчими чинами трьома фразами: "Як ви посміли?", "Чи знаєте ви, з ким розмовляєте?" та "Чи розумієте, хто стоїть перед вами?". Акакій Акакійович, який вже заздалегідь почувався ніяково, почувши грізне запитання, зовсім розгубився.

Наступного дня у нього почалася сильна лихоманка. Він упав у безпам'ять. У мареннях він бачив то Петровича, який шив йому шинель з якимись пастками для злодіїв, то грізного генерала. За кілька днів нещасний Акакій Акакійович помер. У департаменті лише четвертого дня помітили його відсутність, послали по нього сторожа і довідалися, що Акакія Акакійовича чотири дні як поховали. Наступного дня на його місці сидів інший чиновник...

Незабаром Петербургом поповзли чутки, що біля Калінкіного мосту почав з'являтися уночі привид — "мерець у вигляді чиновника", що зриває з перехожих шинелі, "не зважаючи на чин і звання". Один із департаментських чиновників упізнав у ньому Акакія Акакійовича. Але усілякі спроби поліції упіймати його зазнавали поразки.

Щодо "поважної особи", до якої титулярний радник звертався по допомогу, то після того, як Башмачкін пішов, генерал відчув щось подібне до співчуття. Він навіть послав довідатися, чи не можна якось допомогти цьому прохачеві.

Одного разу, вирушаючи до однієї знайомої дами, з якою він мав "цілком приязні стосунки", генерал раптом відчув, що хтось міцно ухопив його за комір. Озираючись, він із жахом упізнав Акакія Акакійовича. "...Рот мерця скривився і, пахнувши на нього страшною могилою, промовив такі слова: "А! так ось ти нарешті! Нарешті я тебе того, спіймав за комір! Саме твоя шинель мені й потрібна! Не поклопотався про мою, та ще й вилаяв, — віддавай же тепер свою!" Генерал, забувши себе від страху, скинув шинель і наказав кучеру гнати щодуху. Ця подія так вплинула на генерала, що він тепер став набагато рідше говорити підлеглим свої грізні фрази. А чиновник-мерець відтоді на мосту більше не з'являвся — мабуть, генеральська шинель виявилася якраз по ньому.

Коментар

Над цією повістю М. Гоголь працював протягом 1839-1841 рр. (надрукована у Зібранні творів у 1843 р.). Продовжуючи тему бідного чиновника, Гоголь наповнює її великим соціальним й гуманістичним змістом. Мотив ізоляції й беззахисності людини звучить в "Шинелі" на пронизливо-щемливій ноті.

Історія Акакія Акакійовича Башмачкіна, "вічного титулярного радника", — історія знівечення й загибелі людини під владою обставин. Чиновничо-бюрократичний Петербург доводить героя до повного отупіння. Він заробляє дуже мало грошей, усього боїться. Врешті-решт він перетворюється на свого роду машину для переписування паперів, позбавлену будь-якої самостійності й ініціативи. Але у тому єдиному своєму занятті він намагається віднайти естетичний зміст.

В історії з шинеллю герой Гоголя переживає свого роду "освячення". Шинель стала для Башмачкіна "ідеальною ціллю", зіграла, наповнила його існування змістом, тому втрата її стала для нього справжньою катастрофою, яку він не пережив.

Але характер героя отримує несподіваний розвиток в кінці повісті. "Бідна" історія його життя має "шумне" продовження після смерті: померлий Башмачкін перетворюється на месника і зриває шинель з "найповажнішої особи", що змушує "поважну особу" переосмислити свої моральні принципи.